

УДК 37.014.09:355.01

Подано до редакції: 01.03.2026

Прийнято після рецензування: 24.03.2026

Затверджено до друку: 27.04.2026

Опубліковано: 29.04.2026

<https://doi.org/10.32405/2411-1309-2026-36-253-263>

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ
ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ І
КОМПЕНСАЦІЇ ОСВІТНІХ ВТРАТ ЗДОБУВАЧІВ БАЗОВОЇ І
ПОВНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

Дмитро Пузіков,

кандидат педагогічних наук, доцент,
провідний науковий співробітник відділу
інновацій та стратегій розвитку освіти,

Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0003-2630-6924>

innovacia@ukr.net

Анотація. У статті визначені поняття «підготовка педагогічних працівників до попередження і компенсації освітніх втрат здобувачів базової і повної середньої освіти» (процес формування їхньої готовності вчителів до зазначеної діяльності, що передбачає здобуття ними професійних знань, оволодіння відповідними вміннями і навичками, досвідом, засвоєння певних ціннісних ставлень) і «готовність педагогічних працівників до попередження і компенсації освітніх втрат учнів» (результат відповідної підготовки, стан їхньої здатності і спроможності до тривалого продуктивного виконання цієї діяльності, який ґрунтується на відповідних професійних знаннях, уміннях і навичках, досвіді, ціннісних ставленнях). Визначена та обґрунтована структура вказаної готовності, у якій виділені три компоненти, а саме: ціннісно-мотиваційний (сукупність професійних ціннісних ставлень, мотивів та інтересів педагогічного працівника, які зумовлюють його професійну діяльність із попередження і подолання освітніх втрат учнів), когнітивно-знаннєвий (професійні знання про причини виникнення, засоби і способи попередження і подолання освітніх втрат учнів, погляди на цю проблему), діяльнісно-процесуальний (сукупність умінь і навичок, досвід педагогічного працівника щодо попередження і компенсації освітніх втрат учнів).

Окреслено перспективи розроблення навчально-методичного забезпечення підготовки педагогічних працівників до попередження і компенсації освітніх втрат учнів та визначено структуру практичного посібника як його ключового компонента, що містить текстовий (основний, додатковий і

пояснювальний текст) і позатекстовий (апарат орієнтування, ілюстрації, апарат організації засвоєння) складники. Обґрунтовано, що в змісті практичного посібника розглядатимуться питання теорії, методології, методики і практики попередження і компенсації освітніх втрат учнів.

Перспективи подальших розвідок із цієї проблеми пов'язані зі створенням, апробацією і впровадженням навчальної програми спеціального курсу «Попередження і компенсація освітніх втрат учнів» для закладів післядипломної освіти педагогічних працівників, а також методичного комплексу для вчителів, які вивчатимуть цей курс (навчально-методичний посібник, практикум, робочий зошит).

Ключові слова: освітні втрати учнів; попередження; компенсація освітніх втрат учнів; педагогічні працівники; підготовка; практичний посібник.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Наслідки пандемії COVID-19, повномасштабної злочинної агресії росії проти України й спричиненої нею російсько-української війни посилили актуальність проблематики попередження і компенсації освітніх втрат українських учнів. За кілька останніх років опубліковано низку ґрунтовних наукових праць вітчизняних учених, спрямованих на всебічне дослідження цієї проблематики. Найвагоміша частка цих праць належить ученим Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України (О. Топузов, М. Головка, О. Локшина, О. Малихін та ін.), які зробили помітний внесок у її дослідження. Зазначені вище публікації створили теоретико-методичну основу для організації і здійснення процесів попередження і компенсації освітніх втрат учнів в умовах війни; вони також дають змогу перейти до дослідження і вирішення проблеми науково-методичного забезпечення підготовки педагогічних працівників до цієї діяльності.

Ця проблема пов'язана з низкою важливих теоретичних і прикладних завдань фахової підготовки майбутніх учителів у педагогічних закладах вищої освіти України, здійснення післядипломної освіти вітчизняних педагогічних працівників, зокрема з розробленням і впровадженням відповідного навчально-методичного забезпечення здобуття ними формальної та неформальної освіти, створенням відповідних навчальних (навчальні програми, підручники, навчальні і навчально-методичні посібники, практикуми, робочі зошити тощо) і виробничо-практичних видань (практичних і методичних посібників, методичних рекомендацій, пам'яток тощо).

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Професійну підготовку майбутніх педагогічних працівників досліджували В. Андрущенко, В. Биков, С. Гончаренко, І. Зязюн, А. Кузьмінський, О. Локшина, О. Малихін, Н. Ничкало, О. Онопрієнко, О. Пехота, О. Радкевич, О. С. Сисоєва, О. Сухомлинська, О. Топузов та ін. Післядипломній освіті педагогічних працівників присвячено наукові праці Л. Карамушки, М. Кириченка, Н. Клокар, Л. Лук'янової, Н. Ничкало, В. Рогова, Т. Сорочан, Т. Сущенко та ін.

Проблематику попередження і компенсації освітніх втрат учнів досліджували С. Алексєєва, Н. Арістова, Г. Бичко, М. Головка, О. Глазова, Н. Дика, С. Довгий, І. Ліпчевська, О. Малихін, О. Рейпольська, В. Рогова, С. Сисоєва, В. Терещенко, К. Терлецька, О. Топузов, С. Трубачева та ін.

Різні аспекти сучасного підручникотворення, теорію і практику конструювання друкованих та електронних видань для учасників освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти розглянуто в наукових публікаціях С. Алексєєвої, М. Головка, Т. Засєкіної, В. Кизенка, О. Кислої, В. Коваль, О. Малихіна, В.О. Топузова, І. Чекрій та ін.

Означення аспектів загальної проблеми, яким присвячується стаття. Однак проблема підготовки педагогічних працівників до попередження і компенсації освітніх втрат здобувачів базової і повної середньої освіти ще не стала об'єктом цілісного наукового дослідження. У наукових літературних джерелах ще не розглянуті питання теорії і практики конструювання навчально-методичного забезпечення підготовки педагогічних працівників до попередження і компенсації освітніх втрат здобувачів базової і повної середньої освіти. Таким чином, актуальність і наукова новизна цієї розвідки зумовлена тим, що вона присвячена низці аспектів дослідження проблеми підготовки педагогічних працівників до попередження і компенсації освітніх втрат здобувачів базової і повної середньої освіти (компонентному складу готовності педагогічного працівника до цієї діяльності, структурі і змісту практичного посібника для педагогічних працівників, який може застосовуватися в процесі їхньої з підготовки до неї), які не були вивчені раніше.

Формулювання цілей статті. *Метою статті* є визначення та обґрунтування структури і змісту практичного посібника з підготовки педагогічних працівників до попередження і компенсації освітніх втрат здобувачів базової і повної середньої освіти. Досягнення поставленої мети передбачає виконання низки *завдань*, а саме: визначення поняття «підготовка педагогічних працівників до попередження і компенсації освітніх втрат учнів»; визначення поняття «готовність педагогічних працівників до попередження і компенсації освітніх втрат учнів»; виокремлення і обґрунтування компонентного складу готовності педагогічних працівників до попередження і компенсації освітніх втрат учнів; визначення і обґрунтування структури практичного посібника з підготовки педагогічних працівників до попередження і компенсації освітніх втрат здобувачів базової і повної середньої освіти; виокремлення і обґрунтування основних складників змісту (розділів) цього посібника.

Методи дослідження. Досягнення мети і виконання завдань зумовили застосування комплексу методів наукового дослідження, а саме: методу теоретичного аналізу наукових джерел (для з'ясування стану дослідження проблеми попередження і компенсації освітніх втрат учнів, підготовки педагогічних працівників до цієї діяльності у науковій літературі), аналізу і синтезу, моделювання (для одержання результатів дослідження: аналізу його базових понять і розроблення дефініцій основних понять, визначення та обґрунтування компонентного складу готовності педагогічних працівників до

попередження і компенсації освітніх втрат учнів, визначення структури і змісту практичного посібника з підготовки педагогічних працівників до цієї діяльності), теоретичного узагальнення (для формулювання висновків статті).

Результати та обговорення. Насамперед необхідно дати визначення поняття підготовки (і готовності) педагогічних працівників до попередження і компенсації освітніх втрат здобувачів базової і повної середньої освіти, а також виділити й обґрунтувати компонентний склад названої вище готовності.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови поняття «підготовка» розглядається як «надання необхідного запасу знань, передавання навичок, досвіду і т. ін. в процесі навчання, практичної діяльності», «набуття певних знань, навичок, досвіду і т. ін.» (Бусел, 2005, с. 952). У педагогічній літературі професійна підготовка педагогічного працівника розглядається як «формування довготривалої готовності» до різних напрямів і завдань професійної діяльності (Топузов, 2021, с. 81). Таким чином, підготовка педагогічних працівників до попередження і компенсації освітніх втрат здобувачів базової і повної середньої освіти – це процес формування готовності вчителів до зазначеної діяльності, що передбачає здобуття ними професійних знань, оволодіння відповідними вміннями і навичками, досвідом, засвоєння певних ціннісних ставлень.

Результатом цього процесу має стати готовність вчителів до названої діяльності. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови поняття «готовність» визначають як стан «підготовленості до чого-небудь» (Бусел, 2005, с. 257). Готовність до професійної діяльності визначається у психологічній і педагогічній літературі як «психічний стан, що характеризується мобілізацією ресурсів суб'єкта праці на оперативне або довгострокове виконання конкретної професійної діяльності або трудового завдання» (Кремень, 2021, с. 163), «здатність і спроможність до успішного виконання діяльності» (Топузов, 2021, с. 79). Таким чином, готовність педагогічних працівників до попередження і компенсації освітніх втрат учнів – це результат відповідної підготовки, стан їхньої здатності і спроможності до тривалого продуктивного виконання цієї діяльності.

Аналіз наукових публікацій з проблематики попередження і компенсації освітніх втрат учнів (Бичко & Терещенко, 2023; Малихін та ін., 2023, 2024; Сисоєва & Рейпольська, 2023; Топузов, 2023; Топузов та ін., 2023) дає змогу виокремити основні складники готовності педагогічних працівників до цієї діяльності, які доцільно розподілити за трьома її компонентами, а саме: ціннісно-мотиваційним, когнітивно-знаннєвим, діяльнісно-процесуальним. Розглянемо склад цих компонентів.

Ціннісно-мотиваційний компонент охоплює сукупність професійних ціннісних ставлень, мотивів та інтересів педагогічного працівника, які зумовлюють його професійну діяльність із попередження і подолання освітніх втрат учнів, а саме: ставлення до процесу і результатів здобуття учнівством повної загальної середньої освіти як до цінностей; ціннісне ставлення до попередження і компенсації освітніх втрат учнів; прагнення визначати загальні (типові) та індивідуальні причини освітніх втрат учнів; ставиться до здорового

учнівського колективу як до цінності; ціннісне ставлення до дисципліни в класі/навчальній групі учнів, дисциплінованості окремого учня; прагнення мінімізувати освітні втрати учнів; прагнення компенсувати освітні втрати учнів; прагнення співпрацювати з іншими педагогічними працівниками задля попередження і компенсації освітніх втрат учнів; прагнення залучати представників учнівського колективу до посильної участі в попередженні/компенсації освітніх втрат однокласників; прагнення до співпраці з батьками/родичами учнів щодо попередження/компенсації їхніх освітніх втрат; інтерес до співпраці з державними і громадськими організаціями, які можуть надати методичну допомогу щодо попередження/компенсації освітніх втрат учнів; прагнення оцінювати результати попередження/подолання освітніх втрат учнів; прагнення підвищувати рівень своєї професійної підготовленості до попередження і компенсації освітніх втрат учнів; інтерес до інноваційних освітніх практик попередження і компенсації освітніх втрат учнів; інтерес до наукових/методичних публікацій з цієї проблеми.

До *когнітивно-знаннєвого компонента* готовності належать професійні знання педагогічного працівника про причини виникнення, засоби і способи попередження і подолання освітніх втрат учнів, погляди на цю проблему, а саме: теоретичне знання про поняття і сутність, структуру освітніх втрат учнів, їхні наслідки; знання про способи прогнозування і оцінювання наслідків освітніх втрат учнів (за участі інших учителів-предметників); знання про загальні (типові) причини освітніх втрат учнів, про індивідуальні причини освітніх втрат учнів; знання про причини та особливості виникнення освітніх втрат учнів в умовах війни; знання про роль учнівського колективу у виникненні/попередженні/ компенсації освітніх втрат учнів; знання про роль дисципліни (самодисципліни) в учнівському колективі, рівня дисциплінованості учня для виникнення/попередження/ компенсації освітніх втрат; знання про загальні дидактичні, виховні й соціально-педагогічні засоби мінімізації освітніх втрат учнів; знання про загальні дидактичні, виховні, соціально-педагогічні засоби компенсації освітніх втрат учнів; знання про ефективні засоби організації співпраці з іншими педагогічними працівниками задля попередження і компенсації освітніх втрат учнів; знання про основні шляхи залучення представників учнівського колективу до посильної участі в попередженні/компенсації освітніх втрат своїх однокласників; знання про основні напрями та шляхи співпраці з батьками/родичами учнів щодо попередження/компенсації їхніх освітніх втрат; знання про державні і громадські організації, які можуть надати методичну допомогу щодо попередження/компенсації освітніх втрат учнів; знання про способи і засоби оцінювання результатів попередження і компенсації освітніх втрат учнів; знання про шляхи підвищення рівня своєї професійної підготовленості до попередження і компенсації освітніх втрат учнів; знання про сучасні вітчизняні й зарубіжні інноваційні освітні практики попередження і компенсації освітніх втрат учнів; знання про основні вітчизняні наукові публікації з попередження/компенсації освітніх втрат учнів.

Діяльнісно-процесуальний компонент названої вище готовності охоплює сукупність умінь і навичок, досвід педагогічного працівника щодо попередження і компенсації освітніх втрат учнів, а саме: вміння діагностувати освітні втрати

учнів відповідно до очікуваних результатів навчання свого курсу (інтегрованого курсу); вміння прогнозувати і оцінювати освітні втрати учнів свого класу як класний керівник (за участі інших учителів-предметників), а також організувати інших учителів-предметників для участі в прогнозуванні й оцінюванні освітніх втрат учнів свого класу; вміння визначити причини освітніх втрат учнів; вміння застосовувати дидактичні, виховні й соціально-педагогічні засоби для мінімізації освітніх втрат учнів; досвід застосування дидактичних, виховних і соціально-педагогічних засобів для мінімізації освітніх втрат учнів; вміння застосовувати дидактичні, виховні й соціально-педагогічні засоби компенсації освітніх втрат учнів; досвід застосування дидактичних, виховних і соціально-педагогічних засобів компенсації освітніх втрат учнів; вміння організувати співпрацю з іншими педагогічними працівниками задля попередження і компенсації освітніх втрат учнів свого класу (як класний керівник); вміння співпрацювати (як учитель-предметник) із класними керівниками задля попередження і компенсації освітніх втрат учнів їхніх класів; досвід організації співпраці з іншими педагогічними працівниками задля попередження і компенсації освітніх втрат учнів; вміння залучати представників учнівського колективу до посиленої участі в попередженні/компенсації освітніх втрат однокласників; досвід залучення представників учнівського колективу до посиленої участі в попередженні/компенсації освітніх втрат однокласників; вміння організувати й здійснювати співпрацю з батьками/родичами учнів щодо попередження/компенсації їхніх освітніх втрат; досвід співпраці з державними і громадськими організаціями щодо отримання методичної допомоги для попередження/компенсації освітніх втрат учнів; вміння оцінювати результати попередження/компенсації освітніх втрат учнів; досвід цілеспрямованого оцінювання результатів попередження/компенсації освітніх втрат учнів; досвід підвищення рівня своєї професійної підготовленості до попередження і компенсації освітніх втрат учнів у процесі післядипломної педагогічної освіти, процесі науково-методичної роботи в закладі освіти, у ході самоосвітньої діяльності; досвід застосування вітчизняних і зарубіжних інноваційних освітніх практик попередження і компенсації освітніх втрат учнів; досвід аналізу вітчизняних наукових публікацій з попередження/компенсації освітніх втрат учнів.

Зауважимо, що готовність педагогічних працівників до попередження і компенсації освітніх втрат учнів ґрунтується на їхній професійній підготовці до педагогічної діяльності загалом, на сформованості професійної компетентності вчителя. Завдяки цьому в структурі зазначених вище компонентів готовності ми мали можливість урахувати лише ті знання, уміння, навички, ціннісні ставлення педагогічного працівника тощо, котрі є специфічними для діяльності з попередження і компенсації освітніх втрат учнів.

Важливу роль у підготовці педагога до попередження та компенсації освітніх втрат учнів відіграє відповідне навчально-методичне забезпечення (Пузіков, 2025). Його також доцільно застосовувати у процесі підготовки педагогічних працівників до вказаної вище діяльності.

На думку автора, ключовим складником навчально-методичного забезпечення для підготовки педагогічних працівників до попередження і компенсації освітніх втрат учнів є спеціально спроектований практичний посібник. Цей вид виробничо-практичних видань «містить опис технології практичної діяльності, призначене для оволодіння якою-небудь професією, знаннями, навичками та (або) підвищення фахової кваліфікації й майстерності» (ДП «УкрНДНЦ», 2016, с. 13). Таким чином, практичний посібник буде для педагогічних працівників як джерелом інформації про теоретико-методичні засади, організацію і здійснення попередження і компенсації освітніх втрат учнів, так і засобом підвищення їхньої кваліфікації. Щодо останнього, то практичний посібник можна буде використовувати не лише в процесі післядипломної освіти педагогічних працівників (інформальна освіта), але й в системі науково-методичної роботи в закладі загальної середньої освіти (неформальна освіта), а також як допоміжну навчальну книгу в ході підготовки майбутніх учителів у закладах вищої освіти (формальна освіта). Крім того, такий практичний посібник можна використати в процесі самоосвітньої діяльності вчителя (інформальна освіта).

Структура практичного посібника з підготовки педагогічних працівників до попередження і компенсації освітніх втрат учнів охоплюватиме текстовий і позатекстовий компоненти. Текстовий компонент складатиметься з основного, додаткового (наприклад, витяги з нормативно-правових актів) і пояснювального тексту (наприклад, посторінковий словник). Позатекстовий компонент міститиме апарат орієнтування (наприклад, сигнали-символи, що означуватимуть види певного тексту, запитань і завдань тощо), ілюстрації, апарат організації засвоєння (контрольні питання і тестові завдання до розділів для самоперевірки засвоєння матеріалу; практичні завдання, пов'язані з ними інструкції та пам'ятки). Така структура практичного посібника дасть змогу використовувати його як в освітньому процесі закладів вищої та післядипломної освіти педагогічного спрямування, так і в процесі науково-методичної роботи в школі, у ході самоосвітньої діяльності педагогічних працівників.

Зміст практичного посібника з підготовки педагогічних працівників до попередження і компенсації освітніх втрат здобувачів базової і повної середньої освіти пропонуємо структурувати за чотирма розділами.

У першому розділі посібника, який доцільно назвати «Теоретико-методологічні засади дослідження і компенсації освітніх втрат учнів» доцільно презентувати поняттєво-термінологічну систему проблеми, вказати основні причини виникнення і відповідні їм різновиди освітніх втрат учнів, їхні освітні, психологічні і соціальні наслідки. У цьому розділі можна також вказати основні методологічні підходи до вивчення, попередження і подолання освітніх втрат учнів.

У другому розділі, який можна означити як «Теоретико-методичні засади попередження і компенсації освітніх втрат», доцільно виокремити і охарактеризувати основні методи, методики і засоби попередження і компенсації освітніх втрат учнів.

Третій розділ посібника, «Організація попередження і компенсації освітніх втрат учнів», буде присвячений питанням нормативно-правового й організаційного забезпечення вказаної вище діяльності педагогічних працівників, а також налагодженню ними співпраці з батьками учнів, представниками територіальної громади, державними й громадськими інституціями, які можуть надати підтримку у вирішенні цієї проблеми.

У четвертому розділі посібника, «Практика попередження і подолання освітніх втрат учнів», розглядатимуться практичні питання організації та здійснення діагностування освітніх втрат, прогнозування їх виникнення, проектування освітніх заходів щодо попередження і компенсування, оцінювання результатів цієї діяльності.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Підготовка педагогічних працівників до попередження і компенсації освітніх втрат здобувачів базової і повної середньої освіти – це процес формування їхньої готовності вчителів до зазначеної діяльності, що передбачає здобуття ними професійних знань, оволодіння відповідними вміннями і навичками, досвідом, засвоєння певних ціннісних ставлень. Готовність педагогічних працівників до попередження і компенсації освітніх втрат учнів – це результат відповідної підготовки, стан їхньої здатності і спроможності до тривалого продуктивного виконання цієї діяльності, який ґрунтується на відповідних професійних знаннях, уміннях і навичках, досвіді, ціннісних ставленнях. У структурі вказаної готовності можна виділити три компоненти, а саме: ціннісно-мотиваційний (сукупність професійних ціннісних ставлень, мотивів та інтересів педагогічного працівника, які зумовлюють його професійну діяльність із попередження і подолання освітніх втрат учнів), когнітивно-знаннєвий (професійні знання про причини виникнення, засоби і способи попередження і подолання освітніх втрат учнів, погляди на цю проблему), діяльнісно-процесуальний (сукупність умінь і навичок, досвід педагогічного працівника щодо попередження і компенсації освітніх втрат учнів).

Ключовим компонентом навчально-методичного забезпечення для підготовки педагогічних працівників до попередження і компенсації освітніх втрат учнів є практичний посібник. Таке друковане або електронне видання можна використовувати у процесі післядипломної освіти педагогічних працівників і внутрішньошкільної науково-методичної роботи (неформальна), у ході підготовки майбутніх учителів у закладах вищої освіти (формальна), у самоосвітній діяльності педагогічного освітян (інформальна освіта). Структура практичного посібника включає текстовий (основний, додатковий і пояснювальний текст) і позатекстовий складники (апарат орієнтування, ілюстрації, апарат організації засвоєння). У змісті практичного посібника мають розглядатися питання теорії, методології, методики і практики попередження і компенсації освітніх втрат учнів.

Перспективи подальших розвідок пов'язані зі створенням, апробацією і впровадженням навчальної програми спеціального курсу «Попередження і компенсація освітніх втрат учнів» для закладів післядипломної освіти

педагогічних працівників, а також методичного комплексу для вчителів, які вивчатимуть цей курс (навчально-методичний посібник, практикум, робочий зошит).

Використані джерела

- Бичко, Г., & Терещенко В. (2023). *Навчальні втрати: сутність, причини, наслідки та шляхи подолання*. Київ, Український центр оцінювання якості освіти. https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/Learning-losses_Ukraine.pdf
- Бусел, В. (Гол. ред.) (2005). *Великий тлумачний словник сучасної української мови* (з дод. і допов.). ВТФ «Перун».
- Головко, М. (2021). Тенденції розвитку теорії і практики сучасного підручника фізики. *Проблеми сучасного підручника*, (26), 72–84. <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2021-26-72-84>.
- ДП «УкрНДНЦ» (2016). *Інформація та документація. Видання. Основні види : терміни та визначення понять* (ДСТУ 3017:2015).
- Кремень, В. (Гол. ред.) (2021). *Енциклопедія освіти* (2-ге вид. допов. та перероб.). Юрінком Інтер.
- Малихін, О., Арістова, Н., & Алексєєва, С. (2023). *Індивідуалізація навчання як засіб компенсації освітніх втрат учнів закладів загальної середньої освіти в умовах воєнного стану та повоєнний час*. Київ. Інститут педагогіки НАПН України. <http://lib.iitta.gov.ua/739694/>
- Малихін, О., Арістова, Н., & Липчевська, І. (2024). Цифровізація профільної середньої освіти як інструмент мінімізації навчальних втрат учнів в умовах воєнного стану. *Український педагогічний журнал*, (4), 57–64. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2024-4-57-64>.
- Пузіков, Д. (2025). Методика розроблення навчального/навчально-методичного забезпечення подолання освітніх втрат учнівства в процесі змішаного навчання під час війни. *Проблеми сучасного підручника*, (34), 293–308. <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2025-34-293-308>.
- Сисоєва, С., & Рейпольська, О. (2023). Освітні втрати в дошкільній освіті як передумова подальших освітніх втрат. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 5(2), 1–5. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5203>.
- Топузов, О. (2021). *Освітнє партнерство в системі загальної середньої освіти: теорія і методологія : монографія*. Київ, Інститут педагогіки, Педагогічна думка. https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2022/01/Topuzov_007_7.pdf
- Топузов, О. (Ред.) (2023). *Діагностика та компенсація освітніх втрат у загальній середній освіті України*. Київ. Інститут педагогіки НАПН України. <https://undip.org.ua/library/diagnostyka-ta-kompensatsiia-osvitnikh-vtrat-u-zahalniy-seredniy-osviti-ukrainy-metodychni-rekomendatsii/>
- Топузов, О., Головко, М., & Локшина, О. (2023). Освітні втрати в період воєнного стану: проблеми діагностики та компенсації. *Український педагогічний журнал*, (1), 5–13. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-1-5-13>.

References

- Bychko, H., & Tereshchenko V. (2023). *Navchalni vtraty: sutnist, prychny, naslidky ta shliakhy podolannia*. Kyiv, Ukrainskyi tsentr otsiniuvannia yakosti osvity. https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/Learning-losses_Ukraine.pdf (in Ukrainian).
- Busel, V. (Hol. red.). (2005). *Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* (z dod. i dopov.). VTF «Perun». (in Ukrainian).
- DP «UkrNDNTs» (2016). *Informatsiia ta dokumentatsiia. Vydannia. Osnovni vydy : terminy ta vyznachennia poniat* (DSTU 3017:2015) (in Ukrainian).
- Holovko, M. (2021). Tendentsii rozvytku teorii i praktyky suchasnoho pidruchnyka fizyky. *Problemy suchasnoho pidruchnyka*, (26), 72–84. <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2021-26-72-84> (in Ukrainian).
- Kremen, V. (Hol. red.) (2021). *Entsyklopediia osvity* (2-he vyd. dopov. ta pererob.). Yurinkom Inter (in Ukrainian).
- Malykhin, O., Aristova, N., & Alieksieieva, S. (2023). *Indyvidualizatsiia navchannia yak zasib kompensatsii osvitnikh vtrat uchniv zakladiv zahalnoi serednoi osvity v umovakh voiennoho stanu ta poviennyi chas*. Kyiv. Instytut pedahohiky NAPN Ukrainy. <http://lib.iitta.gov.ua/739694/> (in Ukrainian).
- Malykhin, O., Aristova, N., & Lipchevska, I. (2024). Tsyfrovizatsiia profilnoi serednoi osvity yak instrument minimizatsii navchalnykh vtrat uchniv v umovakh voiennoho stanu. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*, (4), 57–64. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2024-4-57-64> (in Ukrainian).
- Puzikov, D. (2025). Metodyka rozroblennia navchalnoho/navchalno-metodychnoho zabezpechennia podolannia osvitnikh vtrat uchnivstva v protsesi zmishanoho navchannia pid chas viiny. *Problemy suchasnoho pidruchnyka*, (34), 293–308. <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2025-34-293-308> (in Ukrainian).
- Sysoieva, S., & Reipolska, O. (2023). Osvitni vtraty v doshkilnii osviti yak peredumova podalshykh osvitnikh vtrat. *Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy*, 5(2), 1–5. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5203> (in Ukrainian).
- Topuzov, O. (2021). *Osvitnie partnerstvo v systemi zahalnoi serednoi osvity: teoriia i metodolohiia: monohrafiia*. Kyiv, Instytut pedahohiky, Pedahohichna dumka. https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2022/01/Topuzov_007_7.pdf (in Ukrainian).
- Topuzov, O. (Red.) (2023). *Diahnostyka ta kompensatsiia osvitnikh vtrat u zahalnoi serednii osviti Ukrainy*. Kyiv: Instytut pedahohiky NAPN Ukrainy. <https://undip.org.ua/library/diahnostyka-ta-kompensatsiia-osvitnikh-vtrat-u-zahalniy-seredniy-osviti-ukrainy-metodychni-rekomendatsii/> (in Ukrainian).
- Topuzov, O., Holovko, M., & Lokshyna, O. (2023). Osvitni vtraty v period voiennoho stanu: problemy diahnostyky ta kompensatsii. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*, (1), 5–13. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-1-5-13> (in Ukrainian).

Dmytro Puzikov, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Leading Researcher of the Innovations and Education Development Strategies Department of the Institute of Pedagogy of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

***EDUCATIONAL AND METHODOLOGICAL SUPPORT FOR THE
TRAINING OF PEDAGOGICAL WORKERS TO PREVENT AND
COMPENSATE FOR EDUCATIONAL LOSSES OF STUDENTS OF
BASIC AND COMPLETE SECONDARY EDUCATION***

Abstract. The article defines the concepts of "training of pedagogical workers to prevent and compensate for educational losses of students of basic and complete secondary education" (the process of forming teachers' readiness for the specified activity, which involves their acquisition of professional knowledge, mastery of relevant skills and abilities, experience, and assimilation of certain value attitudes) and "readiness of pedagogical workers to prevent and compensate for educational losses of students" (the result of relevant training, the state of their ability and capacity for long-term productive performance of this activity, which is based on relevant professional knowledge, skills and abilities, experience, and value attitudes). The structure of the indicated readiness is determined and substantiated, in which three components are highlighted, namely: value-motivational (a set of professional value attitudes, motives and interests of a pedagogical worker that determine his professional activity in preventing and overcoming educational losses of students), cognitive-knowledge (professional knowledge about the causes of occurrence, means and methods of preventing and overcoming educational losses of students, views on this problem), activity-processual (a set of skills and abilities, experience of a pedagogical worker in preventing and compensating for educational losses of students).

The prospects for developing educational and methodological support for the training of pedagogical workers to prevent and compensate for students' educational losses are outlined, and the structure of the practical manual is determined as its key component, which contains text (main, additional and explanatory text) and extratext (orientation apparatus, illustrations, apparatus for organizing assimilation) components. It is justified that the content of the practical manual will consider issues of theory, methodology, techniques and practice of preventing and compensating for students' educational losses. Prospects for further exploration of this problem are associated with the creation, testing and implementation of the curriculum of the special course "Prevention and Compensation of Students' Educational Losses" for institutions of postgraduate education of pedagogical workers, as well as a methodological kit for teachers who will study this course (teaching and methodological manual, practical course, workbook).

Keywords: educational losses of students; prevention; compensation for educational losses of students; pedagogical workers; training; practical guide.